

УДК 343.98

Тунтула Олександра Сергіївна –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Юридичного факультету,
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Oleksandra S. Tuntula –

candidate of juridical sciences, associate professor,
assistant professor of civil and criminal law and procedure department
of Law Faculty
Black Sea National University named after Petro Mohyla
(10 68 Desantnikov Street, Nikolayev, Ukraine, 54003)

Довбуш Наталія Миколаївна –

магістр спеціальності 081 Право факультету економіки і права
Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Natalia M. Dovbush –

Master's degree in specialization 081 Law
of the Faculty of Economics and Law
Pylyp Orlik International Classical University
(2 Cotelnaya Street, Mykolaiv, 54003, Ukraine)

Можливості розвитку інноваційного розуміння наукового забезпечення експертної діяльності

У статті запропоновано варіант удосконалення періодизації розвитку криміналістики і стислу характеристику кожного з періодів. Надано варіант розвитку стислої і розгорнутого визначення поняття криміналістики та ордістики за першою концепцією. Детально розглянуто варіант системно-структурної будови і змістовно-тематичного наповнення базисного навчального курсу криміналістики за першою концепцією.

Ключові слова: періодизація розвитку криміналістики, поняття криміналістики та ордістики, система криміналістики.

В статті предложен вариант усовершенствования периодизации развития криминалистики и краткая характеристика каждого из периодов. Предоставлен вариант развития краткого и развернутого определения понятия криминалистики и ордістики по первой концепции. Детально рассмотрен вариант системно-структурного строения и содержательно-тематического наполнения базисного учебного курса криминалистики по первой концепции.

Ключевые слова: периодизация развития криминалистики, понятие криминалистики и ордістики, система криминалистики.

O.A. Kirichenko, N.M. Dovbush Possibilities for Development of Innovative Understanding Regarding Scientific Ensuring of Expert Activities

The paper proposes classification of methods which are used in forensics. Those methods are the following: basic method, general scientific methods, basic forensic methods, general forensic methods, partial forensic methods and borrowed forensic methods. An exhaustive list of basic forensic methods has been provided. It includes individual and group identification, grouping, classifying research, forensic diagnosis, situational research and identification of general source of origin. The essence of individual and group identification as looking for equality between the features of external structure of certain hard objects or group of these objects

and their material reflection on or in the structure of other hard object or human conscience has been highlighted. The essence of grouping as identification of similarity between each other under substantial features of two or more hard objects or capacities of thick, flowing and gas substances has been disclosed. The essence of classifying research as identification of vital or unvital nature at certain hard material or features of certain taxonomic or other classifying group at one thick, flowing and gas substance has been identified. Diagnosis research has been defined as identification of general features depending on their material reflection on or in the structure of the objects or in human conscience in order to diagnose the facts and other circumstances of this impact. The essence of situational research as identification of mechanism or situation of interaction of two or more objects between each other has been disclosed. It has been highlighted that general source of origin can be identified due to identification, grouping, diagnosis or situational research.

Keywords: *classification of forensic methods; identification; grouping; classifying, diagnostic and situational research.*

Постановка проблеми. Належне наукове забезпечення експертної діяльності у першу чергу залежить від того, які в криміналістичній науці домінують погляди на такі базисні положення даного виду антиделіктної діяльності, як поняття власне експертизи та її класифікація, поняття базисних власне криміналістичних методів дослідження та класифікація методів криміналістики, а також сутність, система та науковий статус відповідної галузі наукових знань, що має забезпечити найбільш ефективне, раціональне та якісне призначення та проведення окремих видів експертиз у контексті протидії кожного з різновидів правопорушень та здійснення кожного з видів судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детальне ж ознайомлення з одним із останніх докторських дисертаційних досліджень, І.В. Пиріг, в якому були узагальнені традиційні погляди власне на вказані проблеми наукового забезпечення експертної діяльності і зроблені відповідні висновки вказаного автора [19, с. 89-161], та аналітичне співставлення результатів даного дослідження із докорінне інноваційними поглядами О.А. Кириченка та Ю.Д. Ткача на ці ж самі проблеми, викладені у низці їх публікацій [3, с. 32-36, 55, 180; 4, с. 30; 5, с. 18-19; 6, с. 215-221, 469-470; 7, с. 4-6; 16, с. 47; 23, с. 138; 24, с. 181-182; 25, с. 205; 26, с. 202-203 та ін.], що у навчальних посібниках з криміналістики наважилися відобразити лише інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра [17, с. 36-41 та ін.], дозволяє дійти висновку про те, що залишається проблема подальшої апробації вказаного інноваційного розуміння у співставленні з існуючими традиційними поглядами.

Невирішені проблеми. У такому аспекті залишається проблема подальшого комплексного викладу та розвитку інноваційного розуміння сутності та класифікації експертних досліджень, поняття і класифікації мето диків криміналістики та сутності і співвідношення кожного з базисних власне криміналістичних методів дослідження, а також поняття, системи та наукового статусу юридичної експертології як сукупності знань, яка має вивчати та розробляти вказані проблеми у контексті найбільш ефективної, раціональної протидії кожному з різновидів правопорушення та здійснення кожного з видів судочинства і вирішення цих же проблем при необхідності проведення експертних досліджень за межами такої протидії та ведення будь-якого з видів судочинства.

Мета статті. Подальший конструктивний розвиток та апробація у вітчизняному фаховому виданні, що цитується у міжнародній наукометричній базі даних, інноваційного розуміння О.А. Кириченком та Ю.Д. Ткачем вказаних базисних основ наукового забезпечення експертної діяльності і складає основне завдання даної публікації.

Виклад основного матеріалу. Традиційні погляди на методологію криміналістики [1; 2; 8-16; 19; 22; 27-29 та ін.] пов'язані, по-перше, із неточним розумінням семантичного значення терміна «методологія» в контексті теоретичних основ цієї науки, а, по-друге, із застарілим розумінням сутності, класифікації та співвідношення криміналістичних методів дослідження [16, с. 46].

З урахуванням цього, для обговорення пропонується такий варіант вирішення вказаних методологічних проблем.

Термін «метод» у криміналістиці, як і в будь-якій юридичній та іншій науці, розуміється як **спосіб проведення певного акту пізнання навколишнього світу або експертного, позаекспертного чи особистого дослідження тих чи інших речових чи особистісних джерел антиделіктних відомостей** [16, с. 46].

При цьому найбільш якісним, ефективним і раціональним способом проведення є і тактичний прийом. Проте ця криміналістична категорія стосується не дослідження, а певної практичної дії чи заходу або їх комбінацій, складовою частиною яких неодмінно є певне дослідження [16, с. 46].

Семантичне ж значення **словосполучення «методологія»**, який походить від розглянутого терміна «методи» і лат. «logos» (вчення, теорія, наука), має полягати в позначенні вчення про методи [16, с. 46].

У той же час, у вітчизняній і закордонній криміналістиці це словосполучення використовується в контексті позначення першої частини і цієї науки, як було досліджено в одному з навчальних посібників з криміналістики за редакцією О.А. Кириченка [16, с. 46-47] достатньо по-різному. Так, В.П. Бахін у цьому відношенні вказав «Общая теория (методология) криминалистики»; Р. С. Белкін – «История и методология криминалистики», І.А. Возгрін – «Основы теории и методологии криминалистики», І. Ф. Герасимов і Л. Я. Драпкін – «Теория и методология криминалистики», І. В. Гора, Є. П. Іщенко та В. О. Образцов – «Теоретические и методологические основы криминалистики», В. Ф. Єрмолович – «Криминалистическая методология», В. Я. Колдін і М. П. Яблоков – «Теоретические, методологические и науковедческие основы криминалистики», І.Ф. Пантелеєв і М.О. Селіванов – «Методологические основы криминалистики», М.В. Салтевський – «Методология криминалистики» та ін. [16, с. 46].

Із наведених прикладів видно, що словосполучення «методологія» використовується для позначення першої частини криміналістики у більш правильному семантичному значенні поряд із терміном «теоретичні основи». Наприклад, у запропонованому Г. А. Зоріним варіанті семиелементної системи криміналістики перша

частина іменується терміном «Теория криминалистики», а друга – «Методология криминалистики». Поряд із цим, часто можна зустріти й принципово неправильний варіант вирішення цієї проблеми, коли це словосполучення охоплює собою і теоретичні основи криміналістичної науки [16, с. 46-47].

Не зовсім виваженою виглядає позиція і першої групи авторів. Методологія є також теорією науки криміналістики, з урахуванням чого доцільно обґрунтувати більш точне семантичне значення терміна «методологія» як вчення лише про методи, що фактично є складовою частиною теорології криміналістичної науки [24, с. 138].

Виходячи з цього, заслуговують новаторська позиція Ю. Д. Ткача, згідно з якою, положення методології криміналістики мають викладатися в окремих темах першої частини її навчального курсу «Теорологія», зокрема у темах «Основы методологии» і «Основы базисных власне криміналістичних методів дослідження» [24, с. 138].

Розглянувши запропоновані в навчальній літературі і в спеціальній монографії Г. А. Зоріна «Криминалистическая методология» [2] підходи щодо сутності, класифікації і співвідношення методів криміналістичної науки, Ю. Д. Ткач дійшов висновку про те, що ці класифікації є недостатньо структуровані, повні та обґрунтовані, у зв'язку з чим вказаним автором у низці робіт [7, с. 4-6; 16, с. 47; 23, с. 138; 24, с. 181-182; 25, с. 205; 26, с. 202-203 та ін.] була поступово розроблена найбільш виважена, всеохоплююча і термінологічно структурована **новітня доктрина класифікації методів, які використовуються криміналістикою**, одна з останніх варіацій якої може бути представлена таким чином:

1. **Базисний метод дослідження** – метод діалектичного матеріалізму.

2. **Загальнонаукові методи дослідження:**

2.1. **Почуттєво-раціональні методи:**
 2.1.1. Метод спостереження. 2.1.2. Метод опису.
 2.1.3. Метод порівняння. 2.1.4. Метод експерименту. 2.1.5. Метод моделювання.

2.2. **Логічні методи:** 2.2.1. Метод аналізу.
 2.2.2. Метод синтезу. 2.2.3. Метод індукції (від часткового до загального). 2.2.4. Метод дедукції

(від загального до часткового). 2.2.5. Метод гіпотези. 2.2.6. Метод аналогії робіт [6, с. 5].

2.3. **Математичні методи:** 2.3.1. Метод вимірювання. 2.3.2. Метод обчислювання. 2.3.3. Метод математичного моделювання. 2.3.4. Геометричні методи.

3. Криміналістичні методи:

3.1. **Власне криміналістичні методи:**

3.1.1. **Базисні власне криміналістичні методи дослідження:** 3.1.1.1. Метод ідентифікації. 3.1.1.2. Метод групофікації. 3.1.1.3. Метод діагностичного дослідження. 3.1.1.4. Метод ситуаційного дослідження. 3.1.1.5. Метод класифікаційного дослідження. 3.1.1.6. Метод встановлення загального джерела походження.

3.1.2. **Загальні власне криміналістичні методи:** 3.1.2.1. Метод версіювання. 3.1.2.2. Метод панування та організації протидії кримінальним правопорушенням. 3.1.2.3. Метод взаємодії різних суб'єктів у протидії кримінальним правопорушенням. 3.1.2.4. Метод пошуку і розшуку особистісних і речових джерел антиделіктних відомостей та ін.

3.1.3. **Часткові власне криміналістичні методи дослідження:** 3.1.3.1. Метод кольороподільної фотовідеозйомки. 3.1.3.2. Метод контрастної фотовідеозйомки. 3.1.3.3. Метод фізичного моделювання. 3.1.3.4. Метод дактилоскопії. 3.1.3.5. Метод пороскопії. 3.1.3.6. Метод еджескопії. 3.1.3.7. Одорологічний метод. 3.1.3.8. Метод габітоскопії. 3.1.3.9. Метод словесного (суб'єктивного) портрету. 3.1.3.10. Метод впізнання. 3.1.3.11. Метод фотовідеопортретної реконструкції обличчя людини за її черепом. 3.1.3.12. Метод отримуючого слідчого (судового, експертного) експерименту. 3.1.3.13. Методи отримуючого слідчого (судового) обстеження (огляду, особистого дослідження) місця діяння. 3.1.3.14. Методи обшуку різних об'єктів. 3.1.3.15. Метод «психологічної пастки». 3.1.3.16. Метод «хімічної пастки». 3.1.3.17. Антропологічні методи. 3.1.3.18. Антропометричні методи та ін.

3.2. **Запозичені спеціальні криміналістичні методи:** 3.2.1. Фізичні методи. 3.2.2. Хімічні методи. 3.2.3. Фізико-хімічні методи. 3.2.4. Біологічні методи. 3.2.5. Соціологічні методи. 3.2.6. Психологічні методи. 3.2.7. Кібернетичні методи та ін. [7, с. 5].

У загальному плані всі методи, що використовує криміналістика, поділяються на три великі групи:

- базисний метод;
- загальнонаукові методи;
- криміналістичні методи [7, с. 6; 16, с. 47].

Окрім цього, загальнонаукові методи та криміналістичні методи мають ще більш детальну градацію, яка частково викладається в контексті наступних відповідних тем, коли, наприклад, вказані у наведеній класифікації методи обстеження (огляду, особистого дослідження) місця діяння в контексті розгляду тактики обстеження (огляду, особистого дослідження) поділяються на метод концентричного обстеження, метод ексцентричного обстеження, метод вузлового або вибіркового обстеження, метод фронтального обстеження, метод обстеження за секторами тощо. Аналогічно класифікації набувають методи обшуку приміщення [7, с. 7; 16, с. 48].

Зародження, формування і розвиток спеціального часткового вчення криміналістики про метод ідентифікації проходило поступово. С. М. Потапов одним із перших у 1940 р. намагався визначити сутність і принципи проведення в криміналістиці ідентифікаційного дослідження, яке на той час поєднувало в собі групофікацію та ідентифікацію, розглядаючи перший із методів початковим етапом ідентифікаційного дослідження [18, с. 71].

Значно пізніше у 1969 р. М. В. Салтевський захистив спеціальну докторську дисертацію «Теоретические основы установления групповой принадлежности в судебной экспертизе (методологические, правовые проблемы)», у якій достатньо чітко провів розмежування групофікації (встановлення групової, видової чи родової належності) та ідентифікації як різних за суттю криміналістичних досліджень, визнавши сутність першого з методів у встановленні тотожності ознак зовнішньої будови певного твердого тіла з їх матеріально фіксованим відображенням на іншому твердому тілі, а групофікації – у порівнянні, встановленні схожості двох і більше твердих тіл чи об'ємів сумативних утворень іншого агрегатного стану [20].

Одночасно з цим, російський учений В. Я. Колдін у цьому ж 1969 р. також захистив докторську дисертацію «Идентификация и ее роль в установлении истины по уголовным делам» [8], у якій, однак, надав недостатньо обґрунтовану теоретичну основу під визнання групофікації першим етапом ідентифікації об'єктів, що відстоював й у наступних роботах [9 та ін.].

Роком пізніше, у 1970 р., М.Я. Сегай захистив ще одну докторську дисертацію з проблем ідентифікації, у якій, як не прикро, залишився на очевидно старій (якщо враховувати фундаментальну і надто значущу для правильного розуміння проблем ідентифікації вже захищену докторську дисертацію М. В. Салтевського) традиційній основі визнання групофікації першим етапом ідентифікаційного дослідження і помилково (що виглядає для співробітника провідної вітчизняної експертної установи – КНДІСЕ – взагалі незрозумілим) визнавав об'єктом ідентифікації речовини будь-якого агрегатного [22].

Значно пізніше О. А. Кириченко, маючи дотик у межах двох офіційних варіантів докторської дисертації [4, с. 30; 5, с. 18-19] і пізніше у монографії з проблем юридичної мікрооб'єктології [6, с. 215-221, 469-470] до питань визначення сутності і співвідношення ідентифікації, групофікації, діагностичного, ситуаційного і класифікаційного дослідження мікрооб'єктів як різновиду речових джерел доказів, підкреслив своєчасність та обґрунтованість положень вказаної докторської дисертації М.В. Салтевського і хибність висновків названої докторської дисертації М.Я. Сегая в контексті становлення спеціальних часткових вчень про ідентифікацію і групофікацію, а також піддав їх розвитку в напрямку необхідності визнання подальшого поділу ідентифікації на індивідуальну і групову, чітко визначив сутність їх об'єктів – відбитків і мікровідбитків як різновиду трас і мікротрас [7, с. 11-12; 16, с. 52-53].

Початок же новітньому розумінню трас і мікротрас та їх різновидів – відбитків (мікровідбитків) і відображень (мікровідображень) – був покладений О. А. Кириченком ще у 1992 р. у кандидатській дисертації [3, с. 32-36, 55, 180], що по суті й стало початком принципово нового розуміння сутності

і співвідношення базисних власне криміналістичних методів, докорінно розвинутого у низці робіт Ю. Д. Ткача [16, с. 47; 24, с. 138; 25, с. 205; 26, с. 202-203 та ін.].

У той же час, існуюча навчальна криміналістична література побудована на недостатньо обґрунтованому розумінні сутності і співвідношення ідентифікації та групофікації (встановлення загальної групової, видової чи родової належності), коли проведення останнього розглядається лише в традиційному аспекті як етап ідентифікації, об'єктами якої у такому разі стають речовини будь-якого агрегатного стану [13, с. 87-97; 14, с. 14-18 та ін.].

І лише в навчальній літературі з криміналістики, підготовленої чи виданої за участю М. В. Салтевського, вже була втілена викладена авторська концепція ідентифікації із застосуванням замість традиційного словосполучення «встановлення групової (родової, видової) належності» запропонованого вказаним ученим лаконічного і достатньо виваженого терміна «групофікація» [21, с. 20-36 та ін.], у якій, однак, так і не було проведено поділу ідентифікації на індивідуальну й групову. Вказані роботи М. В. Салтевського не мали й чіткого розуміння об'єктів цього базисного власне криміналістичного методу дослідження – відбитків як різновиду трас та їх співвідношення із діагностичними і ситуаційними відображеннями.

Подальше ж удосконалення позиції О. А. Кириченка дозволило Ю. Д. Ткачу запропонувати **новітню доктрину понять базисних власне криміналістичних методів дослідження** [7, с. 12-13; 26, с. 203-204], що може бути представлено таким чином:

1. **Ідентифікація** - це процес ототожнення ознак зовнішньої будови певного твердого тіла (для людини - ознак зовнішності) при ідентифікації або такого роду ознак певної групи твердих тіл (групи людей) при груповий ідентифікації з їх матеріально фіксованим відображенням на іншому твердому тілі або в його структурі (матеріальні сліди) або в свідомості людини (ідеальні відбитки) [7, с. 12-13; 26, с. 203].

2. **Групофікація** - це процес встановлення групової, родової або видового подібності морфології (зовнішньої або внутрішньої будови) або інших субстанційних ознак (якісно-

кількісного складу, фізичних констант та ін.) двох і більше твердих тіл або субстанційних ознак двох і більше об'ємів в'язких, сипких, рідких або газоподібних речовин [7, с. 13; 26, с. 203].

3. Класифікаційне дослідження - це встановлення наявності у конкретного твердого тіла живої або неживої природи або у одного об'єму в'язких, сипких, рідких або газоподібних речовин ознак певної таксономічної або іншої класифікаційної групи [7, с. 13; 26, с. 203].

4. Криміналістичне діагностування - це встановлення факту наявності ознак загального характеру певного зовнішнього або внутрішнього впливу за їхнім матеріально фіксованим відображенням на поверхні або в структурі твердого тіла або сипких і рідких речовин чи в структурі газоподібних речовин (матеріальні відображення) або в свідомості (пам'яті) особистісного джерела антиделіктних відомостей (ідеальне відображення), що дає можливість діагностувати по такого роду відображенням факт та інші обставини даного впливу [7, с. 13; 26, с. 204].

5. Ситуаційне дослідження - це встановлення механізму (ситуації) взаємодії двох і більше твердих тіл або об'єктів будь-якого агрегатного стану з певним твердим тілом по матеріально фіксованому відображенню (матеріальне відображення) ознак даного механізму чи ситуації на поверхні або в структурі твердого тіла чи за ідеальними відображеннями цих же ознак у свідомості (пам'яті) особистісного джерела антиделіктних відомостей [7, с. 13; 26, с. 204].

6. Встановлення загального джерела походження двох і більше твердих тіл чи їх частин або двох і більше об'ємів сипких, рідких чи газоподібних речовин може бути здійснено за допомогою ідентифікації, групофікації, діагностування або ситуаційного дослідження [7, с. 13; 26, с. 204].

Наприклад, певний матеріальний відбиток візерунка пальця руки містить ознаки зовнішньої будови (мікродеталі візерунка у вигляді дельти, початку і закінчення папілярної лінії, їх злиття чи роздвоювання, розриву папілярної лінії, крапки чи фрагмента, містка, гачка, острівця тощо, чи, навіть, ультрамікродеталей у вигляді еджескопічних ознак папілярної лінії, тобто випуклостей та вгнутостей бокової лінії

папілярного гребінця та ін.) візерунка саме вказівного пальця правої руки гр. П., які відрізняються від зовнішньої будови візерунків будь-якого іншого пальця рук цього і будь-якого іншого громадянина. У такому разі і кажуть про індивідуальну ідентифікацію, яка дозволяє встановити певний індивідуальний трасоутворюючий об'єкт [7, с. 13-14; 26, с. 54].

Аналогічно, при сприйнятті будь-якого речового джерела антиделіктних відомостей, у т. ч. іншої людини, у пам'яті суб'єкта сприйняття (майбутнє особистісне джерело антиделіктних відомостей) неодмінно відображаються у вигляді ідеальних відбитків ознаки зовнішньої будови цього речового джерела чи ознаки зовнішності цієї людини, за якими особистісне джерело антиделіктних відомостей пізніше у процесі отримуючої слідчої чи судової дії «пред'явлення для впізнання» може впізнати саме це речове джерело антиделіктних відомостей чи саме цю людину. І впізнання буде позитивним лише тоді, коли ідеальні відбитки будуть містити відображення достатньої кількості індивідуальних ознак речового джерела чи людини, щоб той, хто впізнає (особистісне джерело антиделіктних відомостей), впевнено міг сказати, що саме це речове джерело антиделіктних відомостей чи саме цього громадянина він раніше бачив або що поміж пред'явлених йому речових джерел антиделіктних відомостей чи людей такого речового джерела антиделіктних відомостей чи людини точно немає [7, с. 14; 26, с. 54].

Коли ж такого роду матеріальні чи ідеальні відбитки нечіткі (зумовлено механізмом трасоутворення, у т. ч. й характером поверхні матеріального трасосприймаючого об'єкта чи умовами візуального сприйняття тощо) і зберегли в собі лише окремі індивідуальні ознаки, які можуть належати вже декільком схожим між собою речовим джерелам антиделіктних відомостей чи громадянам, то може йти мова тільки про групову ідентифікацію [7, с. 14; 26, с. 54].

Наприклад, у випадку із відбитком пальця руки в такому разі стане можливий лише висновок про те, що цей відбиток візерунка залишений вказівним пальцем правої руки будь-якої людини, яка має такі ж групові ознаки папілярного візерунка [7, с. 14; 26, с. 54].

У випадку ж впізнання людини за нечіткими ідеальними відбитками особа, яка впізнає (особистісне джерело антиделіктних відомостей), буде говорити про те, що певна людина лише схожа на ту, яку вона (він) бачив, але чи це той самий громадянин чи ні, він впевнено сказати не може [7, с. 14; 26, с. 54-55].

Таким чином, результат ідентифікації (індивідуальної чи групової) напряму залежить тільки від того, якої саме якості відбитки ознак зовнішньої будови твердого тіла чи ознаки зовнішності людини залишені трасоутворюючим об'єктом і чи дають вони можливість вийти на певний (індивідуальний) об'єкт чи лише на певну групу таких трасоутворюючих об'єктів [7, с. 14; 26, с. 55].

На відміну від індивідуальної чи групової ідентифікації, коли встановлюється тотожність ознак зовнішньої будови твердого тіла чи ознак зовнішності людини цим же самим ознакам, що відобразилися при взаємодії трасоутворюючого і трасоприймаючого об'єктів у відбитках на останньому (на поверхні чи в структурі матеріального об'єкта або у свідомості – пам'яті, особистісного джерела), у процесі групофікації встановлюється схожість морфологічних ознак (ознак зовнішньої і внутрішньої будови твердого тіла) чи інших субстанційних ознак (якісно-кількісний склад твердих тіл чи речовин будь-якого агрегатного стану, їхні певні фізичні константи) двох і більше твердих тіл чи двох і більше об'ємів речовин іншого агрегатного стану (в'язкого, сипкого, рідкого, газоподібного) [7, с. 15; 26, с. 55].

На підставі цього і робиться висновок про те, що два і більше твердих тіла чи два і більше об'єми речовин іншого агрегатного стану належать до певної групи, виду чи роду твердих тіл або речовин.

Наприклад, висновок про належність спор невідомої рослини з одягу потерпілого та з одягу переслідуваного до певної рослини можливий і за певними характеристиками конкретної стадії їх визрівання. Рослини - живі організми і у міру їх визрівання (іншого розвитку) відповідним чином змінюється і їхня морфологія та інші субстанційні ознаки [7, с. 15; 26, с. 55].

Тому криміналісти й вимагають отримання зразків рослин, ґрунту та інших субстанцій із живими рослинними чи тваринними організмами як можна ближче до

часу антиделіктного слідоутворення, оскільки застосування мікробіологічних та інших біологічних методів засноване на дослідженні саме морфологічних та інших ознак цих організмів у контексті їх групофікації, тобто віднесення до загальної групи, виду чи роду організмів із додатковими ознаками їх розвитку [7, с. 15; 26, с. 55].

Окрім цього, доцільно підкреслити, що в контексті роботи з мікрооб'єктами сипкими іменуються такі мікроречові джерела антиделіктних відомостей, морфологічні ознаки кожного окремого з яких, у зв'язку з їхніми мізерними розмірами, не можуть бути вивчені, зокрема окремі складові речовини кіптяви та ін. [7, с. 15; 26, с. 55].

У той же час, значущими для ідентифікації виявляються лише такі тверді тіла, які можуть залишити на іншому об'єкті відбитки ознак своєї зовнішньої будови. З огляду на це, сипкими речовинами, а не сукупністю твердих тіл мають визнаватися майже всі традиційні сипкі речовини, зерно, пісок та ін. [7, с. 15; 26, с. 55].

При групофікації встановлюється факт наявності групової, видової чи родової схожості субстанційних ознак двох і більше твердих тіл чи двох і більше об'ємів речовин іншого агрегатного стану, а при класифікаційному дослідженні наявність як вказаних, так і будь-яких інших класифікаційних ознак у певного твердого тіла, у т. ч. живого організму, чи у певного об'єму речовин іншого агрегатного стану, що і дає підстави для зарахування цього тіла чи об'єму речовини до певної таксономічної чи іншої класифікаційної групи, роду, виду об'єктів [7, с. 16; 26, с. 55-56].

Тому класифікаційне дослідження, з одного боку, дещо нагадує групофікацію. В обох цих випадках встановлюється схожість певних родових, видових та інших групових ознак [7, с. 16; 26, с. 56].

А з іншого боку – на ідентифікацію. В обох цих процесах одне тверде тіло порівнюється зі своїми же ознаками, які, однак, при класифікаційному дослідженні відображені у певній таксономічній чи іншій груповій класифікації, а при ідентифікації – відобразилися при взаємодії на поверхні чи у структурі іншого твердого тіла або у свідомості людини [7, с. 16; 26, с. 56].

Особливим різновидом ідентифікації та одним із способів встановлення загального джерела походження є **метод ідентифікації цілого за частинами**, що може здійснюватися наступними основними шляхами:

1. На підставі загальної лінії розділу певного твердого об'єкта, кожна з частин якого виступає одночасно ідентифікуючим об'єктом та ідентифікованим об'єктом.

У самій типовій ситуації ідентифікації людини по відбитках пальців рук, що зібрані, наприклад, з дверці шафи на місці діяння, ідентифікованим об'єктом виступають порівняльні відбитки пальців рук переслідуваної особи, наприклад, гр. М., на дактилокарті, а ідентифікуючим об'єктом – власне відбитки пальців рук на дверці шафи з місця діяння.

У разі встановлення тотожності відбитків на дактилокарті з відбитками пальців рук на шафі з місця діяння й буде зроблений категоричний висновок про те, що відбиток пальців рук на дверці шафи з місця діяння був залишений пальцями певної руки гр. М.

Аналогічно й при встановленні тотожності відбитків лінії розділу двох певних об'єктів буде зроблений категоричний висновок про те, що раніше ці два об'єкти складали один об'єкт, тобто є частинами одного об'єкту, який й був розділений за даною лінією розділу [7, с. 16; 26, с. 56].

2. На підставі загальної площини розділу певного твердого об'єкта, кожна з частин якого також виступає одночасно ідентифікуючим об'єктом та ідентифікованим об'єктом і ідентифікація цілого за частинами у даному випадку здійснюється аналогічно наявності загальної лінії розділу [7, с. 16-17; 26, с. 56].

Різниця полягає лише у тому, що відбитки розділу двох частин знаходяться відповідно по лінії і по площині розділу, що характеризує лише особливості механізму розділу об'єкта на частини [7, с. 17].

3. За двома частинами певного твердого тіла, які, у силу певних особливостей розділу даного тіла не мають загальну лінію чи площину розділу, що буває у силу наступних двох ситуацій:

3.1. Відсутня ще третя частина даного тіла, яка у цілому об'єкті знаходилася поміж тих двох частин, що й піддаються ідентифікації. Так, фарне скло автомобіля при скоєнні дорожньо-

транспортного діяння розбилося на багато частин, але знайдені дві частинки цього скла відповідно у фарі автомобіля, що підозрюється у наїзді на гр. Г. та у рані даного громадянина.

Але ці дві частини скла, не маючи загальної лінії чи площини розділу, мали на поверхні спільні відбитки нерівностей поверхні форми, у якій скло ще на заводі виливалося.

Збіг за достатньою кількістю цих нерівностей на обох частинах й стало підставою для категоричного висновку про те, що раніше ці дві частинки скла раніше складали єдиний виріб - скло фари [7, с. 17].

3.2. При розділі об'єкта був застосований такий спосіб, який не залишає у частин при розділі спільну лінію чи площину розділу.

Наприклад, в одному з випадків об'єктами дослідження стали обріз, з якого було вбито людину, і частина стволу, яку знайшли у процесі обшуку у квартирі переслідуваного Д., і яку підозрювали як частину, що й залишилися при відпилюванні ствола гвинтівки.

Обидві частини – ствол обріза і частина ствола гвинтівки з квартири переслідуваного Д. не мали спільної лінії чи площини розділу, але у середині обох стволів були виявлені тотожні ситуаційні відображення процесу експлуатації гвинтівки у вигляді співпадаючих борозенок і валиків, що залишалися від неодноразових проходів куль ще у цілій гвинтівці (до її розпилу) [7, с. 17].

У той же час, ідентифікацію цілого за частинами не треба плутати із встановленням загального джерела походження двох і більше об'єктів із застосуванням методу групофікації, коли підставою для висновку про загальне джерело походження слугує встановлення надто специфічної схожості за морфологією та іншими субстанційними ознаками двох і більше твердих тіл або двох і більш об'ємів в'язких, сипких, рідких чи газоподібних речовин [7, с. 17].

Зокрема, в одному з випадків загальне походження двох шматків металевих дротів від однієї бухти дроту було встановлено на підставі наявності тотожних відображень процесу прокатки дроту на одному прокатному станку та в єдиному технологічному процесі [7, с. 18].

В іншому випадку, підставою для категоричного висновку про походження мікрособ'єктів ґрунту з підшви взуття переслідуваного Т. з певної ділянки місцевості,

де й було скоєне вбивство, стала наявність в обох цих експертних об'єктах надто великої специфічної сукупності мікроорганізмів [7, с. 18].

Аналогічні результати й сформувавши надійне переконання у експерта про походження двох частин ґрунту (мікросубстанцій ґрунту з підшви взуття переслідуваного Т. та зразків ґрунту з місця вбивства) із такою великою специфічною сукупністю мікроорганізмів з певної ділянки місцевості, де було скоєно вбивство [7, с. 18].

У той же час треба знати, що при встановленні загального джерела походження на підставі кількісних показників мікрофлори та мікроорганізмів та їх якісних показників розвитку суттєве значення має поняття ідентифікаційного періоду [7, с. 18].

Під ідентифікаційним періодом дослідження речовин з живими мікрооб'єктами (мікрофлорою, мікроорганізмами) розуміється час, протягом

якого два і більше досліджуваних об'ємів речовин із живими мікрооб'єктами вже знаходилися у різних умовах зберігання, а, значить, й у різних умовах життєдіяльності і розвитку живих мікрооб'єктів, що ще не може суттєво вплинути на формулювання на цій основі категоричного експертного висновку про їхнє загальне джерело походження [7, с. 18].

Тому не можна погодитися із висновком О. А. Кириченка про те, що найбільш правильно **антиделіктне та пов'язані з ним інші експертні дослідження** (дослідження тих чи інших об'єктів, відносин та явищ з залученням будь-яких, крім юридичних, знань, що мають значення для найбільш ефективної, раціональної і якісної протидії конкретному правопорушенню або при необхідності вирішення аналогічних питань в процедурі, що не пов'язані із такою протидією) **класифікувати за:**

1. Базисним об'єктом дослідження на:

1.1. **Криміналістична експертиза**, що досліджує будь-які об'єкти, відносини або явища, за винятком психіки та обмінних процесів людини, його тіла, частин або виділень, а також одягу, взуття та інших супутніх людині об'єктів (предметів - монолітного тіла або тіла, що складається з декількох частин, що мають власну стійку форму, але не переміщуються щодо один одного; пристроїв - тіла, що складається із

декількох частин, що мають власну стійку форму і здійснюють прості пересування у відношенні один до одного; механізмів - сукупності аналогічних тіл, що здійснюють складні пересування у відношенні один до одного; субстанцій у в'язкому, сипучому, рідкому або газоподібному агрегатному стані) в разі спільного заподіяння тілесних ушкоджень людині або іншого слідоутворення з його тілом та/чи частинами та/або виділеннями:

1.1.1. Експертиза вогнепальної зброї, боєприпасів і слідів протиправного поводження з ними.

1.1.2. Експертиза механічного зброї, боєприпасів і слідів протиправного поводження з ними.

1.1.3. Експертиза вибухової зброї, вибухових пристроїв і речовин, засобів підриву і слідів протиправного поводження з ними.

1.1.4. Експертиза речовин, матеріалів і виробів з них (ґрунту і речовин ґрунтового походження; волокнистих матеріалів і виробів з них; паливно-мастильних матеріалів і нафтопродуктів; скла, кераміки та виробів з них; лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів, пластмаси та виробів з них; металів, сплавів і виробів з них; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; тютюну і предметів куріння; харчових продуктів; спиртовмісних рідин; сильнодіючих та отруйних речовин; речовин хімічних виробництв і спеціальних хімічних речовин і т.д.).

1.1.5. Експертиза відновлення знищених текстів і маркувальних позначень.

1.1.6. Трасологічна експертиза (трасологічна експертиза знярядь злому, пристроїв і механізмів та їх слідів; трасологічна експертиза відбитків протекторів шин та інших деталей автотранспорту; трасологічна експертиза відбитків взуття та інших видів одягу та його аксесуарів, дактилоскопічна експертиза, експертиза відбитків іншого шкірного покриву людини, трасологічна експертиза замком і пломб та ін.).

1.1.7. Фоноскопічна експертиза.

1.1.8. Комісійна одорологічна експертиза (формально також досліджує субстанцію людини - його запах, але методика такого дослідження початково розроблена криміналістами, згідно з якою не має необхідності залучати спеціальні медичні знання, а походження запаху як

субстанції від людини в цій методиці є чисто формальним і таким, яке не може вплинути на достовірність висновків, що отримують на основі криміналістичних спеціальних знань).

1.1.9. Почеркознавча експертиза.

1.1.10. Авторознавча експертиза.

1.1.11. Портретна експертиза (фотозображень і технічних засобів їх виготовлення; відеозображень і технічних засобів їх виготовлення; голограм і технічних засобів їх виготовлення; ідентифікація людини по черепу та його фото- або відеозображенням та ін.).

1.1.12. Технічна експертиза (автотехнічна, вибухотехнічна, будівельно-технічна, пожежно-технічна, земельно-технічна, комп'ютерно-технічна, дорожньо-технічна, електротехнічна і т.п.).

1.1.13. Технологічна експертиза (має різновиди в залежності від галузі виробництва матеріальних благ і послуг).

1.1.14. Товарознавча експертиза (має різновиди в залежності від виду товару чи іншого виробу).

1.1.15. Бухгалтерська експертиза.

1.1.16. Фінансово-економічна експертиза.

1.1.17. Біологічна експертиза.

1.1.18. Інженерно-екологічна експертиза.

1.1.19. Мистецтвознавча експертиза.

1.1.20. Військова експертиза тощо.

1.2. **Судово-медична експертиза:**

1.2.1. Геноскопічна експертиза (що зараз необґрунтовано проводиться НДЕКЦ МВС України та іншими немедичними експертними установами, тоді як об'єктом даного експертного дослідження є частини або виділення людини, що має здійснюватися на основі судово-медичних, а не криміналістичних спеціальних знань).

1.2.2. Імунологічна експертиза.

1.2.3. Біологічна експертиза.

1.2.4. Цитологічна експертиза.

1.2.5. Трасологічна експертиза (іменована в даний час як медико-криміналістична або фізико-технічна).

1.2.6. Токсикологічна експертиза.

1.2.7. Експертиза речових джерел.

1.2.8. Експертиза трупа людини і т.д.

1.3. **Експертиза психіки людини:**

1.3.1. Судово-психологічна експертиза, що досліджує різні особливості психіки людини.

1.3.2. Судово-психіатрична експертиза, що досліджує різні вади і захворювання психіки людини, в т.ч. встановлює факт наявності і визнання необхідності лікування різних видів психозалежності: віртуальнофілії, азартноїгрофілії, фанатоїгрофілії, шоуфанатфілії, сектанктофілії та ін.

1.4. **Наркологічна експертиза**, що встановлює факт наявності і визнає необхідність лікування різних видів психообмінозалежності: алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та ін.

2. **Послідовністю проведення:**

2.1. Первісна.

2.2. Повторна.

3. **Обсягом дослідження:**

3.1. Основна.

3.2. Додаткова.

4. **Складом і характером спеціальних знань:**

4.1. Одногалузєва одноосібна.

4.2. Одногалузєва комісійна.

4.3. Комплексна (двох і більше галузей наукових знань).

5. **Місцем проведення в:**

5.1. Експертній установі.

5.2. Позаекспертній установі (що на сьогодні існує тільки теоретично, але практика може диктувати необхідність призначення такої експертизи, що ще не проводиться існуючими експертними установами).

6. **Видом процедурного провадження у:**

6.1. Певному виді судочинства:

6.1.1. Конституційному судочинстві (що покликане охопити й існуюче адміністративне судочинство за визнанням факту порушення чи ні діянням, рішенням або правовим актом суб'єкта владних повноважень певної норми як Основного або поточного закону, так й підзаконного акту).

6.1.2. Антикримінальному судочинстві.

6.1.3. Адміністративному судочинстві (що покликане існувати тільки в контексті протидії адміністративним правопорушенням).

6.1.4. Трудовому судочинстві (що ще має виділитися в самостійне судочинство з існуючого цивільного судочинства).

6.1.5. Де-факто майново-договірному (існуючому цивільному) судочинстві.

6.1.6. Де-юре майново-договірному (існуючому господарському, а в інших країнах арбітражному) судочинстві.

6.1.7. Ордістичному судочинстві (існуюча процедурна частина теорії ОРД).

6.1.8. Виправно-трудоному судочинстві (існуючому кримінально-виконавчому).

6.1.9. Виконавчому судочинстві (що ще треба створити з існуючих процедур виконання остаточних рішень в контексті протидії всім іншим, ніж кримінальним, правопорушенням).

6.2. Позаделіктному провадженні (наприклад, призначення конкретного виду криміналістичної експертизи з питання визначення вартості певного історичного об'єкта та ін.).

Юридична експертологія - це полінауковий методичний напрям, у якому окремі розділи покликані розробляти концептуальні основи (поняття і класифікація експертизи, вимоги до експерта, процесуальні гарантії отримання достовірних відомостей про факти в цілому чи їх окремі сторони та ін.), а також тактичні та процедурні особливості призначення і проведення окремих видів експертиз, оцінки і використання висновку як доказу у відповідному різновиді судочинства: конституційному, антикримінальному, адміністративному, трудовому, де-факто майново-договірному (цивільному), де-юре майново-договірному (господарському), ордістичному, виправно-трудоному і виконавчому, або у позаделіктній процедурі.

Положення даної сукупності знань одночасно знаходяться в межах:

1. Процедурних юридичних наук відповідних видів судочинства, які регулюють процедурні особливості призначення та проведення окремих видів експертиз.

2. Криміналістики та ордістики (теорії ОРД), які вже розробляють відповідно гласні і негласні методичні особливості призначення та проведення різних видів судочинства.

3. Власне самої юридичної експертології, що існує лише так би мовити віртуально в контексті узгодженого розвитку як загальних для всіх видів судочинства положень даної сукупності знань, так й процедурних та гласних і негласних методичних особливостей призначення та проведення різних видів експертиз в межах кожного з видів судочинства.

Саме такий найбільш обґрунтований підхід спостерігається у О. А. Кириченка та його учнів, які розглядаючи питання системи юридичної експертології та інших полінаукових напрямків (мікрооб'єктологію, одорологію та ін.), підкреслюють, що всі вони повинні мати три розділи (часткові вчення) – криміналістичну, ордістичну (оперативно-розшукову) та процедурну відповідно експертологію, мікрооб'єктологію та ін. [64, с. 32].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Запропонований варіант вирішення проблеми з найбільш точного визначення періодизації розвитку, поняття та системно-структурної будови і змістовно-тематичного наповнення криміналістики та ордістики і викладена у даній публікації аргументація розвитку даного варіанту О.А. Кириченком та Ю.Д. Ткачем, що у повній мірі підтримується Н. М. Довбуш, не претендує на завершеність і створює лише належну доктринальну основу для остаточного вирішення цих наріжних проблем для криміналістичної та ордістичної науки у процесі широкої коректної наукової дискусії.

Список використаних джерел:

1. Гора І. В. Криміналістика : навч. посібник / І. В. Гора, А. В. Іщенко, В. А. Колесник. – К. : Паливода А. В., 2007. – 236 с.
2. Зорин Г. А. Криміналістическая методология : монографія / Г. А. Зорин. – Мн. : Амалфея, 1999. – 608 с.
3. Кириченко А. А. Классификация микрообъектов и их значение при расследовании преступлений против личности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Кириченко; Киевский гос. ун-т имени Тараса Шевченко. – К, 1992. – 335 с.

4. Кириченко А. А. Основы судебной микрологии : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Кириченко ; Киевский гос. ун-т им. Т. Шевченко. – К., 1994. – 32 с.
5. Кириченко А. А. Основы криминалистической микрологии : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Кириченко ; Нац. юрид. ак. Украины им. Ярослава Мудрого. – Харьков, 1996. – 32 с.
6. Кириченко А. А. Основы судебной микрообъектологии : монография / А. А. Кириченко. – Харьков : Основы, 1998. – 1220 с.
7. Кириченко О. А. Основи методології. Лекція № 2. Курс лекцій з криміналістики: навч. посібник / О. А. Кириченко, О.С. Тунтула. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 32 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://philology.mdu.edu.ua/?page_id=344 <30>.
8. Колдин В. Я. Идентификация и ее роль в установлении истины по уголовным делам : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / В. Я. Колдин. – М., 1969. – 31 с.
9. Колдин В. Я. Судебная идентификация / В. Я. Колдин. – М. : ЛексЭст, 2002. – 528 с.
10. Криміналістика : навч. посібник / О. О. Волобуєва, А. Ф. Волобуєв, О. А. Самойленко, І. В. Смаль та ін.; за ред. А. Ф. Волобуєва. – К. : Вид-во КТН, 2011. – 504 с.
11. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
12. Криміналістика в тестах : навч. посібник / І. І. Когутич, Д. М. Колужна, І. В. Жолнович та ін. ; за заг. ред. І.І. Когутича. – К. : Алерта, 2013. – 534 с.
13. Криміналістика : питання і відповіді : навч. посібник / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Я. В. Кузьмічов та ін. – К. : Центр учб. літ., 2011. – 280 с.
14. Криміналістика [Електронний ресурс] / В. І. Перкін, П.Д. Біленчук, В. К. Весельський, В.Б. Школьній, Ю.Б. Комаринська ; під. ред. П.Д. Біленчука (Мультимедійний підручник). – К. : КНУВС, 2008. – 1 електрон. опт. Диск (CD-ROM).
15. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. – К. : Центр учб. літ., 2015. – 544 с.
16. Курс лекцій з криміналістики / О. А. Кириченко, Т. О. Коросташова, Ю. О. Ланцедова, О. С. Тунтула, В. С. Шаповалова ; за наук. ред. О. А. Кириченка. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2014. – 350 с.
17. Ланцедова Ю. О. Криміналістика : навч. посібник / Ю. О. Ланцедова. – К. : НАУ, 2017. – 314 с.
18. Потапов С. М. Принципы криминалистической идентификации / С. М. Потапов // Сов. гос-во и право. – 1940. – № 1. – С. 71-72.
19. Пиріг І. В. Експертна діяльність органів внутрішніх справ: дис. ... д-ра юрид. наук. : 12.00.09 / І. В. Пиріг ; Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2012. – 439 с.
20. Салтевский М. В. Теоретические основы установления групповой принадлежности в судебной экспертизе (методологические, правовые проблемы) : дисс. ... д-ра юрид. наук / М. В. Салтевский. – Харьков, 1969. – 482 с.
21. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. / М. В. Салтевский. – Харків : Консум, Основа, 1999. – Ч. 1. – 416 с.
22. Сегай М. Я. Методология судебной идентификации : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / М. Я. Сегай. – К., 1970. – 30 с.
23. Ткач Ю. Д. Поняття і системно-структурна будова криміналістики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ю. Д. Ткач ; Одеськ. юрид. ін-т Університету вн. справ України. – Одеса, 2004. – 556 с.
24. Ткач Ю. Д. Теоретичні основи криміналістики (періодизація, поняття, система, міжнауковий статус): монографія / за наук. ред. О. А. Кириченка. – Одеса : Вид-во ОЮІ НУВС, 2007. – 176 с.
25. Ткач Ю. Д. Сутність і класифікація базисних власно криміналістичних методів дослідження / Ю. Д. Ткач // Південноукраїнський правничий часопис. – Одеса : НДРВВ ОІВС, 2009. – № 2. – С. 203-206.
26. Ткач Ю. Д. Новая доктрина методологии криминалистики и ординистики / Ю. Д. Ткач, Ю. Д. Петриченко // Перші Миколаївські юридичні дискусії: матеріали Міжнародн. наук.-практ. конфер., 18.05.2016 р. Зб. наук. ст. / уклад. Є. В. Валькова, І. М. Дмитрук, С. В. Лосич, С. А. Матвієнко; за ред.

В. М. Бесчастного, О. А. Кириченко, В. М. Поперечного. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 202-205.

27. Удовенко Ж. В. Криміналістика: конспект лекцій / Ж. В. Удовенко, за ред. В. І. Галагана. – К. : Центр учб. літ., 2016. – 320 с.

28. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посібник / А. П. Шеремет. – К. : Центр учб. літ., 2009. – 472 с.

29. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій / В. Ю. Шепитько. – К. : ООО «Одиссей», 2011. – 368 с.

References:

1. I. V. Hora, Kryminalistyka : navch. posibnyk / I. V. Hora, A. V. Ishchenko, V. A. Kolesnyk. – K. : Palyvoda A. V., 2007. – 236 p.

2. G. A. Zorin, Kriminalisticheskaya metodologiya : monografiya / G. A. Zorin. – Mn. : Amalfeia, 1999. – 608 p.

3. A. A. Kirichenko, Klassifikatsiya mikroobektov i ikh znachenie pri rassledovanii prestupleniy protiv lichnosti : dyss. ... kand. yurid. nauk : 12.00.09 / A. A. Kirichenko; Kievskiy gos. un-t imeny Tarasa Shevchenko. – K., 1992. – 335 p.

4. A. A. Kirichenko, Osnovi sudebnoy mikrologii : avtoref. diss. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.09 / A. A. Kirichenko ; Kievskiy gos. un-t im. T. Shevchenko. – K., 1994. – 32 p.

5. A. A. Kirichenko, Osnovi kriminalisticheskoy mikrologii : avtoref. dyss. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.09 / A. A. Kirichenko ; Nats. yurid. ak. Ukrainy im. Yaroslava Mudrogo. – Kharkov, 1996. – 32 p.

6. A. A. Kirichenko, Osnovi sudebnoy mikroobektologii : monografiya / A. A. Kirichenko. – Kharkov : Osnovi, 1998. – 1220 p.

7. O. A. Kyrychenko, Osnovy metodolohii. Lektsiia No. 2. Kurs lektsii z kryminalistyky: navch. posibnyk / O. A. Kyrychenko, O.S. Tuntula. – Mykolaiv: MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho, 2017. – 32 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://philology.mdu.edu.ua/?page_id=344 <30>.

8. V. Ya. Koldin, Identifikatsiya i ee rol v ustanovlenii istini po ugovornim delam : avtoref. diss. ... d-ra yurid. nauk / V. Ya. Koldin. – M., 1969. – 31 p.

9. V. Ya. Koldin, Sudebnaya identifikatsiya / V. Ya. Koldin. – M. : Leksest, 2002. – 528 p.

10. Kryminalistyka : navch. posibnyk / O. O. Volobuieva, A. F. Volobuiev, O. A. Samoilenko, I. V. Smal ta in.; za red. A. F. Volobuieva. – K. : Vyd-vo KTN, 2011. – 504 p.

11. Kryminalistyka. Akademichnyi kurs : pidruchnyk / T. V. Varfolomeieva, V. H. Honcharenko, V. I. Boiarov. – K. : Yurinkom Inter, 2011. – 504 s.

12. Kryminalistyka v testakh : navch. posibnyk / I. I. Kohutyach, D. M. Koluzhna, I. V. Zholnovych ta in. ; za zah. red. I.I. Kohutyacha. – K. : Alerta, 2013. – 534 p.

13. Kryminalistyka : pytannia i vidpovidi : navch. posibnyk / A. V. Kofanov, O. L. Kobyljanskyi, Ya. V. Kuzmichov ta in. – K. : Tsentr uchb. lit., 2011. – 280 p.

14. Kryminalistyka [Elektronnyi resurs] / V. I. Perkin, P.D. Bilenchuk, V. K. Veselskyi, V.B. Shkolnyi, Yu.B. Komarynska ; pid. red. P.D. Bilenchuka (Multymediiniyi pidruchnyk). – K. : KNUVS, 2008. – 1 elektron. Dysk (CD-ROM).

15. Kryminalistyka : pidruchnyk / V. V. Piaskovskyi, Yu. M. Chornous, A. V. Ishchenko, O. O. Aliksieiev ta in. – K. : Tsentr uchb. lit., 2015. – 544 p.

16. Kurs lektsii z kryminalistyky / O. A. Kyrychenko, T. O. Korostashova, Yu. O. Lantsedova, O. S. Tuntula, V. S. Shapovalova ; za nauk. red. O. A. Kyrychenka. – Mykolaiv : Vyd-vo ChDU imeni Petra Mohyly, 2014. – 350 p.

17. Yu. O. Lantsedova, Kryminalistyka : navch. posibnyk / Yu. O. Lantsedova. – K. : NAU, 2017. – 314 s.

18. S. M. Potapov, Printsipi kriminalisticheskoy identifikatsii / S. M. Potapov // Sov. gos-vo i pravo. – 1940. – No. 1. – Pp. 71-72.

19. I. V. Pyrih, Ekspertna diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav: dys. ... d-ra yuryd. nauk. : 12.00.09 / I. V. Pyrih ; Dnipropetrovskii derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. – Dnipropetrovsk, 2012. – 439 p.
20. M. V. Saltevskiy, Teoretycheskie osnovi ustanovleniya gruppovoy prinaldzhnosti v sudebnoy ekspertize (metodologicheskie, pravovie problemi) : diss. ... d-ra yurid. nauk / M. V. Saltevskiy. – Kharkov, 1969. – 482 p.
21. M. V. Saltevskiy, Kryminalistyka : pidruchnyk : y 2 ch. / M. V. Saltevskiy. – Kharkiv : Konsum, Osnova, 1999. – Ch. 1. – 416 p.
22. M. Ya. Segay, Metodologiya sudebnoy identifikatsii : avtoref. diss. ... d-ra yurid. nauk / M. Ya. Segay. – K., 1970. – 30 p.
23. Yu. D. Tkach, Poniattia i systemno-strukturna budova kryminalistyky : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Yu. D. Tkach ; Odesk. yuryd. in-t Universytetu vn. sprav Ukrainy. – Odesa, 2004. – 556 p.
24. Yu. D. Tkach, Teoretychni osnovy kryminalistyky (periodyzatsiia, poniattia, systema, mizhnaukovyi status): monografiia / za nauk. red. O. A. Kyrychenka. – Odesa : Vyd-vo OIuI NUVS, 2007. – 176 p.
25. Yu. D. Tkach, Sutnist i klasyfikatsiia bazysnykh vlasno kryminalistychnykh metodiv doslidzhennia / Yu. D. Tkach // Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys. – Odesa : NDRVV OIVS, 2009. – No. 2. – Pp. 203-206.
26. Yu. D. Tkach, Novaya doktrina metodologii kriminalistiki i ordistiki / Yu. D. Tkach, Yu. D. Petrychenko // Pershi Mykolaivski yurydychni dyskusii: materialy Mizhnarodn. nauk.-prakt. konfer., 18.05.2016 r. Zb. nauk. st. / uklad. Ye. V. Valkova, I. M. Dmytruk, S. V. Losych, S. A. Matviienko; za red. V. M. Beschastnoho, O. A. Kyrychenka, V. M. Poperechnoho. – Mykolaiv : MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho, 2016. – Pp. 202-205.
27. Zh. V. Udovenko, Kryminalistyka: konspekt lektsii / Zh. V. Udovenko, za red. V. I. Halahana. – K. : Tsentri uchb. lit., 2016. – 320 p.
28. A. P. Sheremet, Kryminalistyka : navch. posibnyk / A. P. Sheremet. – K. : Tsentri uchb. lit., 2009. – 472 p.
29. V. Yu. Shepitko, Kryminalistika : kurs lektsiy / V. Yu. Shepitko. – K. : OOO "Odissey", 2011. – 368 p.